

УДК 373.015.31:502

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-2-49>**Тетяна ПАНТЮК,***orcid.org/0000-0003-0672-9663**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) pantyuk@bigmir.net***Лілія СТАХІВ,***orcid.org/0000-0001-8939-3928**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) liliastahiv@ukr.net***Василь СТАХІВ,***orcid.org/0000-0002-8393-1120**кандидат біологічних наук,
доцент кафедри біології та хімії
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) vasylstakhiv@ukr.net***Сузанна ВОЛОШИН,***orcid.org/0000-0003-0443-1679**кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри біології та хімії
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) suzannavoloshin@ukr.net*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ КРІЗЬ ПРИЗМУ АНАЛІЗУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті висвітлено проблему використання елементів музейної педагогіки у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) крізь призму аналізу нормативно-правових документів та навчально-методичного забезпечення; розкрито поняттєво-категоріальний тезаурус, пов'язаний з музейною педагогікою, зокрема «музейна педагогіка», «музейний експонат», «музейний урок», «екомузей», «віртуальний музей». Авторами зосереджено увагу на історії виникнення музейної педагогіки, висвітлено класифікацію музейної педагогіки, поданої в науково-педагогічній літературі, її спеціалізацію, акцентовано на такому профілі музейної педагогіки, як природничо-історичному, а також еко- та віртуальних музеях як інноваційних.

У контексті використання елементів музейної педагогіки у ЗЗСО, авторами проаналізовано Державний стандарт початкової освіти та Держстадарт базової середньої освіти, зроблено акцент на компетентностях та загальних результатах, яких необхідно набувати учням початкової та середньої освіти відповідно до Концепції НУШ під час традиційних на нетрадиційних уроках/заняттях, в тому числі й музейних. Зроблено також аналіз Типової навчальної програми для закладів загальної середньої освіти розробника Р.Шияна, детальніше простудіювавши змістову лінію «Я в рукотворному світі», а також зроблено аналіз освітньої програми науково-педагогічного проєкту «Інтелект України», розроблену харківськими науковцями під керівництвом Ірини Гавриш.

Також у межах окресленої проблеми авторами зроблено аналіз навчально-методичного забезпечення для учнів 1–4 та 5 класів. Зокрема, проаналізовано підручники «Я і Україна» Т. Байбари, «Я і Україна. Довкілля» авторів Р. Ільченко, К. Гуз, Т. Водолазської, О. Ільченко, «Природознавство» Т. Гільберг, Т. Сак, та «Природознавство» І. Грущинської укладені відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти (2011 р.), а також серію чинних підручників для початкової школи – «Я досліджую світ» авторів О. Іщенко, О. Ващенко, Л. Романенко, К. Романенко, зошитів з друкованою основою «Я пізнаю світ» авторського колективу І. Гавриш та

електронного підручника «Пізнаємо природу», розробленого для учнів 5 класу закладів загальної середньої освіти авторами Д. Бідою, Т. Гільберг, Я. Колісник відповідно до прийнятої урядом Концепції Нової української школи.

Ключові слова: музейна педагогіка, заклади загальної середньої освіти, нормативно-правові документи, навчально-методичне забезпечення.

Tetyana PANTIUK,

orcid.org/0000-0003-0672-9663

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Departments of General Pedagogy and Preschool Education
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) pantyuk@bigmir.net*

Liliya STAKHIV,

orcid.org/0000-0001-8939-3928

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Pedagogy and Methods of Primary Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) liliastahiv@ukr.net*

Vasyl STAKHIV,

orcid.org/0000-0002-8393-1120

*Candidate of Biological Sciences,
Associate Professor at the Department of Biology and Chemistry
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) vasylstakhiv@ukr.net*

Suzanna VOLOSHIN,

orcid.org/0000-0003-0443-1679

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Biology and Chemistry
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) suzannavoloshun@ukr.net*

USE OF ELEMENTS OF MUSEUM PEDAGOGY IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION THROUGH THE PRISM OF ANALYSIS OF REGULATORY AND LEGAL DOCUMENTS AND EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT

The article highlights the problem of using the elements of museum pedagogy in general secondary education institutions through the prism of the analysis of regulatory and legal documents and educational and methodological support; a conceptual and categorical thesaurus related to museum pedagogy is revealed, including “museum pedagogy”, “museum exhibit”, “museum lesson”, “ecomuseum”, “virtual museum”. The authors focused attention on the history of the emergence of museum pedagogy, highlighted the classification of museum pedagogy presented in scientific and pedagogical literature, its specialization, emphasized such a profile of museum pedagogy as natural-historical, as well as eco- and virtual museums as innovative.

In the context of the use of elements of museum pedagogy in ZZSO, the authors analyzed the State Standard of Primary Education and the State Standard of Basic Secondary Education, emphasized the competences and general results that must be acquired by students of primary and secondary education in accordance with the Concept of NUSH during traditional and non-traditional lessons/classes, including museum ones. An analysis of the Model Curriculum for General Secondary Education Institutions developed by R. Shiyan was also done, studying the content line “I in a Man-Made World” in more detail, as well as an analysis of the educational program of the scientific-pedagogical project “Intellect of Ukraine”, developed by Kharkiv scientists under the leadership of Iryna Gavrish.

Also, within the framework of the outlined problem, the authors analyzed educational and methodological support for students of grades 1–4 and 5. In particular, the textbooks “I and Ukraine” by T. Baybara, “I and Ukraine. Environment” by R. Ilchenko, K. Huz, T. Vodolazska, O. Ilchenko, “Natural Science” by T. Hilberg, T. Sak, and “Natural Science” by I. Hrushchynska are concluded in accordance with the State Standard of General Secondary Education (2011), as well as a series of current textbooks for primary school – “I explore the world” by O. Ishchenko, O. Vashchenko, L. Romanenko, K. Romanenko, notebooks with a printed base “I know the world” by I. Gavrish and an electronic textbook “Let’s get to

know nature”, developed for students of the 5th grade of general secondary education institutions by the authors D. Bida, T. Hilberg, Ya. Kolisnyk in accordance with the Concept of the New Ukrainian School adopted by the government.

Key words: museum pedagogy, institutions of general secondary education, regulatory and legal documents, educational and methodological support.

Постановка проблеми. Сьогодні, оскільки шкільна реформа спрямована на підвищення якості освіти, завдання вчителя закладу загальної середньої освіти полягає у створенні відповідних умов й пошуку оптимальних шляхів задля вміння використовувати учнями свої знання в повсякденному житті. На це націлюють сучасні освітні документи, прийняті урядом та затверджені Міністерством освіти та науки України впродовж останніх років: Закон України «Про освіту» (Закон України «Про освіту»), Закон України «Про музеї та музейну справу» (Закон України «Про музеї та музейну справу»), Концепція «Нова українська школа» (Концепція НУШ), Державний стандарт початкової освіти (Держстандарт ПО), Державний стандарт базової середньої освіти (Держстандарт базової СО) та ін.

Основою цих нормативних освітніх документів є компетентісно-орієнтований підхід, спрямований на використання цілої низки педагогічних технологій, зокрема й технології музейної педагогіки, яка на сьогодні набула особливої актуальності й складає інноваційну систему навчання. У цій системі важливе місце посідають музейні уроки, відповідно до проведення яких осучаснюється освітнє музейне середовище як в класі, так і поза його межами, та створюється доброзичлива атмосфера серед учнів та учителів, тобто має місце «педагогіка партнерства».

Аналіз досліджень. Цю проблему розглядає низка сучасних науковців. Зокрема, загальні підходи до використання елементів музейної педагогіки окреслено Ф. Вайдакером (Вайдакер, 2005: 628), питання музейної педагогіки як перспективного напряму в сучасній системі національної освіти висвітлено Т. Вайнгбергом та С. Хавіною (Вайнгберг, Хавіна, 2014: 2–7); методичні рекомендації до проведення спецкурсу «Музейна педагогіка у початковій школі» простудійовано С. Волошин (Волошин, 2018: 68).

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності використання елементів музейної педагогіки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) крізь призму аналізу чинних нормативно-правових документів та навчально-методичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Детальний аналіз науково-педагогічної та психолого-методичної літератури засвідчує, що поняття «*музейна педагогіка*»

виникло на поч. ХХ ст. на Заході, зокрема в Німеччині, й тісно пов'язане з такими музейними посталями, як А. Лихтварком, Г. Кершенштейнером, А. Рейхвенном, Г. Фройденталем та ін. (Вайдакер, 2005: 628). В Україні музейна педагогіка почала набирати популярності в часи незалежності, особливо на початку ХХІ століття. Низка сучасних науковців, зокрема Ф. Вайдакер (Вайдакер, 2005: 628), Т. Вайнгберг та С. Хавіна (Вайнгберг, Хавіна, 2014: 2–7), С. Волошин (Волошин, 2018: 68) та ін., у своїх наукових доробках чітко окреслюють роль і місце музейної педагогіки в освітньому процесі ЗЗСО, подають класифікацію музейної педагогіки, акцентуючи на її спеціалізації:

- «історичний профіль (загальноісторичні, військово-історичні, історико-архітектурні, історико-культурні, історико-побутові, археологічні, етнографічні);

- літературно-музично-художній профіль (літературні музеї, музеї образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва, народної творчості, театральні, музичні та кіномuzeї);

- галузевий профіль (технічні, сільськогосподарські, медичні, педагогічні);

- природничо-науковий профіль (антропологічні, біологічні, геологічні, мінералогічні, палеонтологічні, ботанічні, зоологічні);

- комплексний профіль (часткова або повна інтеграція вище названих профілів: краєзнавчі, екомuzeї);

- новий профіль» (Вайдакер, 2005: 628; Вайнгберг, Хавіна, 2014: 2–7; Волошин, 2018: 68).

Ми акцентуємо увагу на *музеях природничо-історичного профілю*, які знаходяться, наприклад у місті Львові, до яких відноситься один із найдавніших музеїв (ХІХ ст.) й найбагатших за науково-історичними фондами (500 тис. музейних предметів) Львівський державний природознавчий музей НАН України та один із десяти кращих музеїв Європи – Зоологічний музей, який входить в структуру Львівського Національного університету імені Івана Франка. Ми звертаємо увагу й на музеях нового виду – *інноваційних* як музеях під відкритим небом, які в науковій літературі дістали назву *ekomuzeї* як «етнокультурні ландшафти із живим поселенням з метою колекціонування та реконструкціями старовинних помешкань на відкритих територіях», а також *віртуальних музеях* (Волошин, 2018: 5). В Україні екомuzeями висту-

пають такі регіональні ландшафтні парки, як Шацький, Карпатський, «Гуцульщина» та ін.

Відповідно до нормативно-правової бази у сучасних ЗЗСО мають місце *музейні уроки*, які проводяться з метою формування в учнів здатності до глибокого сприйняття та засвоєння навчального матеріалу, так як надають неординарні можливості з метою реалізації інтегрованих підходів для вивчення певних тем, збагачують знання школярів та формують в них культуру поведінки в громадських місцях, зокрема й музеях.

За визначенням сучасних науковців, *музейна педагогіка* виступає «науковою дисципліною на стику музеєзнавства, педагогіки та психології, що розглядає музей як освітню систему» (Волошин, 2018: 6); «галуззю діяльності, що здійснює передачу культурного досвіду на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музейного середовища, яка здатна пробуджувати інтерес до пізнання світових цивілізацій і культури народів світу, технічного прогресу, рідної природи через музей» (Волошин, 2018: 6).

На сьогодні музейна педагогіка розглядається як інноваційна педагогічна технологія, вона розповсюджується шляхом створення різноманітних музейних програм, опублікуванні навчально-методичних посібників, розробленні методичних порад, рекомендацій, пропозицій. З цією метою ми проаналізували нормативно-правові документи для початкової та базової середньої освіти у контексті використання музейної педагогіки як інноваційної педагогічної технології, зокрема Державний стандарт початкової освіти (№ 87), затверджений Кабінетом Міністрів України 21 лютого 2018 р. (Держстандарт ПО), Державний стандарт базової середньої освіти, прийнятий урядом в 2020 р. (Держстандарт базової СО), а також чинні навчальні програми, відповідно до яких здійснюється освітній процес у ЗЗСО із використанням елементів музейної педагогіки.

Так, у Державних стандартах початкової та базової середньої освіти презентовано «загальні результати навчання» як «сукупність знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей здобувачів початкової освіти» та низку компетентностей, серед яких важливе місце займає компетентність «інноваційна», яка породжує «творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію», «вміння конструктивно керувати емоціями, співпрацювати з іншими особами» тощо (Держстандарт ПО; Держстандарт базової СО). Ці компетентності та результати навчання необхідно

набувати та отримувати учням під час традиційних та нетрадиційних уроків, зокрема й музейних.

Детальний аналіз *Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти I ступеня «НУШ»* розробника Романа Шияна засвідчує, що у цьому документі окреслюються нові підходи до організації освітнього процесу ЗЗСО, рекомендуються інноваційні форми й методи, зокрема «дослідницькі, інформаційні, мистецькі проєкти, сюжетно-рольові ігри, інсценізації, моделювання, ситуаційні вправи, екскурсії, дитяче волонтерство» тощо (Програма для ЗЗСО). Звертаємо увагу, що у контексті використання елементів музейної педагогіки ми конкретніше зупиняємося на природничій освітній галузі, яка інтегрується з соціальною та здоров'язбережувальною, історичною та громадянською і є представлена через такі *змістові лінії*: «Я пізнаю природу», «Я у природі», «Я у рукотворному світі». Ми зосереджуємо увагу на змістовій лінії «Я в рукотворному світі», яка безпосередньо дотична до теми нашого дослідження.

Так, наприклад змістова лінія «*Я в рукотворному світі*» спрямована на формування в учнів «загальних уявлень про світ, створений людиною, понять про взаємозв'язки людини і природи, слугує джерелом натхнення для пошуку та втілення дитячих винахідницьких ідей та проєктів» (Програма для ЗЗСО). Важливе місце у вивченні природничої освітньої галузі займають такі форми, як дослідження (спостереження, експерименти), екскурсії, природоохоронна та проєктна діяльність школярів. До пропонованого автором змісту входять теми: «Людина і довкілля. Природні, штучні та рукотворні об'єкти, їхнє значення для людини. Рукотворні тіла та матеріали, їхні властивості. Використання природних і штучних матеріалів у побуті. Винаходи людства та їхній вплив на життєдіяльність людини. Вплив людини на довкілля. Охорона природи» (Програма для ЗЗСО).

Також зазначаємо, що низка шкіл України, зокрема й Львівщини, працює за *освітньою програмою науково-педагогічного проєкту «Інтелект України»*, яка розроблена харківськими науковцями під керівництвом Ірини Гавриш, у якій акцентовано на організації науково-пошукової та науково-дослідної діяльності учнів крізь призму кооперативного навчання та в парно-груповій роботі. Автори пропонують в освітньому процесі здійснювати навчання учнів засобами впровадження таких інтерактивних вправ, як «Ажурна пилка», «Броунівський рух», «Дерево припущень», «Діалог», «Карусель», «Синтез думок», «Тонкі та товсті запитання», «Учитель»,

«Шість розумних капелюхів» та ін., які мають місце й під час проведення музейних уроків чи навчальних музейних занять як інноваційних (НУШ: освітня програма ПШ наук.-пед. проекту «Інтелект України»).

Розкриваючи поняттєво-категоріальний тезаурус, пов'язаний з музейною педагогікою, ми окреслюємо її також й у площині аналізу *навчально-методичного забезпечення*, яким користуються учителі та учні в початковій та середній школі.

Так, детальний аналіз науково-педагогічної та психолого-методичної літератури дозволяє стверджувати, що до 2012 р., наприклад, учні 3 та 4 класів користувалися як підручником «Я і Україна» Тетяни Байбари, так й інтегрованим підручником «Я і Україна. Довкілля» авторського складу В. Ільченко, К. Гуз, Т. Водолазської, О. Ільченко, в яких текстовий та ілюстрований матеріал чітко пов'язаний із музейною педагогікою. Зокрема, натрапляємо на матеріал, пов'язаний із заснуванням у 1812 р. ученим Х. Стевенем Нікітського ботанічного саду, у якому налічується 175 тисяч різних рослин, зібраних з усіх куточків земної кулі. Цей ботанічний сад представлений як музей просто неба (Ільченко та ін., 2004: 102).

У 4 класі молодші школярі мали змогу ознайомитися з культурною спадщиною українського народу, зокрема пам'ятками історії матеріальної та духовної культури нації, представлених такими ж видами музеїв. Наприклад, цікавий матеріал презентований авторами під назвою «Уманське диво» – Софіївку, яка теж є своєрідним музеєм під відкритим небом. Учні дізнавалися про головну скарбницю давньоруської культури Софіївський Собор як «Всесвітньовідомий музей», який у свій час створив Ярослав Мудрий, що на сьогоднішній час є, як зазначено у підручнику, є «невичерпним джерелом знань про далеке минуле нашого народу» (Ільченко та ін., 2004: 69–70).

Вартісну, на наш погляд, інформацію про музеї учні отримували й під час вивчення так званої «Сторінки дослідника», представленої як «Омріяної мандрівки країною», вміщеної у підручнику «Природознавство» автора Ірини Грущинської (Грущинська, 2013: 76). Зокрема, у кінці вивчення теми «Гірські породи. Ґрунти» автором подано поняття «заповідники» як «своєрідні історичні музеї», а також запропоновано низку цікавих запитань й завдань від Матінки Природи, серед яких натрапляємо й на таке завдання: роздивитись світліни гірських порід із Музею коштовного та декоративного каміння, який знаходиться в місті Володарську-Волинську, що на Житомирщині. На домашнє завдання учням автор радить підготу-

вати розповідь про один із таких екомuzeїв (Грущинська, 2013: 126).

З метою використання елементів музейної педагогіки в освітньому процесі початкової школи ми аналізували й низку навчальних книг, зокрема й *підручник «Я досліджую світ»* авторів Олени Іщенко, Олени Ващенко, Людмили Романенко, Катерини Романенко, представлених у двох частинах та виданих «Літерою ЛТД» у м. Києві (2018 р.), детальний аналіз яких засвідчує, що учні 1 та 2 класів на заняттях інтегрованих курсів «Я досліджую світ» мають також змогу вивчати теми, пов'язані з елементами музейної педагогіки (Іщенко та ін., 2008: 102).

Так, наприклад під час вивчення *теми «Навіщо потрібні музеї»* учні ознайомлюються з поняттям «музей» та музейними експонатами. Зокрема, автори пропонують розглянути ілюстрацію, зосередивши увагу на різних видах музеїв України та світі. Завдяки вміщеним музейним експонатам автори підручника допомагають учням «перенестися» в інноваційний музейний простір і його відчуті. Автори пропонують учням за вміщеними малюнками описати цей музейний простір, добираючи терміни «у планетарії», «в океанаріумі», «у природничому музеї» тощо, а потім дати відповідь на запитання такого характеру: «Які експонати можна побачити в кожному з цих музеїв?» (Іщенко та ін., 2008: 20).

Учні, таким чином, оволодівають поняттям «експонат» як предметом, виставленим для огляду в музеях чи виставках, і приступають до виконання наступного завдання – з'ясувати, з яких музеїв є представлені на малюнку відповідні експонати. Для зручності виконання у дужках подається перелік цих музеїв (Музей архітектури й побуту, Картинна галерея, Музей авіації, Музей зброї). Учні в парах мають розказувати один одному, чи доводилося їм бути в таких музеях, якщо так, то що їм сподобалось, і зробити висновок, навіщо взагалі людство створює музеї (Іщенко та ін., 2008: 102).

Вартим уваги, на наш погляд, є те, що автори зосереджують увагу учнів, що відвідування будь-якого музею завжди приносить радість, дасть нові знання і надовго залишить неповторні позитивні враження. Доречним є і вміщені на С. 20 правила, яких потрібно дотримуватися учням як відвідувачам, перебуваючи в музеї, а саме: «*Якщо ви прийшли в музей*»: «Здавайте верхній одяг в гардероб. Не галасуйте. Не бігайте по залах. Не чіпайте огорожу й експонати руками. Не закривайте експонати іншим відвідувачам. Не перебивайте екскурсовода. Робіть світліни лише з дозволу. Не їжте в

музеї. Не користуйтеся телефоном. По закінченні екскурсії обов'язково подякуйте екскурсоводу. До початку екскурсії відвідайте туалет або дізнайтеся, де він знаходиться. Намалюйте знаки, які допоможуть запам'ятати ці правила» (Іщенко та ін., 2008: 20).

Оскільки сьогодні стає все більш актуальною віртуальна екскурсія, автори її змісту й методиці проведенню присвятили цілий урок під такою ж назвою *«Віртуальна екскурсія до музею»*. Так, на С. 21 вони вмістили цікаву інформацію про те, що завдяки Інтернету можна відвідати найкращі музеї світу. Зауважуємо, що одна з таких віртуальних екскурсій є представлена як квест, що теж на сьогодні набула особливої популярності: «Ідіть за стрілками, використовуйте комп'ютерну мишу, щоб «пройти» по різних залах музею. Збільшити або навпаки зменшити зображення й текст можна за допомогою колеса комп'ютерної миші або лупи зі знаками «+» та «-»» (Іщенко та ін., 2008: 22). Наприклад, можна скористатися вказівками щодо проведення *віртуальної екскурсії до Музею грошей Національного банку України*: «У пошуковому рядку надрукуйте «Музей грошей Національного банку України» – Enter. Ви потрапите на сайт музею. У меню зліва виберіть «Музей Грошей» → Віртуальний тур. Дальше клацніть по зображенню з українським прапором → Розпочати тур → Список вітрин → а) домонетні форми грошей; б) монети Київської Русі → символи державності» (Іщенко та ін., 2008: 22).

Звертаємо увагу, що на цій же сторінці також поданий ще один варіант, який стосується вибору *Віртуального туру українськими музеями просто неба*, що на сьогодні є поширеною інноваційною формою навчання. У цьому випадку учням необхідно скористатися такими порадами авторів: «У пошуковому рядку надрукуйте «Віртуальний тур українськими музеями просто неба» → Enter → Розпочати тур → Виберіть музей, який ви хочете відвідати» (Іщенко та ін., 2008: 21). З цією метою є вміщені інформації із посиланням на конкретні сайти Інтернету: «Музеї онлайн Україна Incognita» або «Google Art Project Віртуальні тури найвідомішими музеями світу» (Іщенко та ін., 2008: 22).

Зазначаємо, що після екскурсії для проведення рефлексії учні мають дати відповіді на запропоновані авторами запитання: «На якій екскурсії ви побували? Яка частина екскурсії вам сподобалася найбільше? Що ви дізналися нового? Назвіть три цікаві факти. Що в екскурсії було пов'язано з тим, що ви вчили раніше? Про що б хотіли дізнатися більше? Що ви хотіли змінити в екскурсії?» (Іщенко та ін., 2008: 22). В кінці екскурсії автори

радіять учням створити листівку або сувенір для музейної крамниці, що, на наш погляд, є дуже ефективним, оскільки формує в учнів творчість та креативність.

Акцентуємо також й на аналізі *зошитів з друкованою основою «Я пізнаю світ. Українська мова. Математика»*, укладених для учнів 1 та 2 класів, які одночасно призначені для учнів як підручники, розробленими відповідно до уже згаданої нами освітньої програми «Інтелект України» харківськими науковцями. Зупинимося конкретніше на темах, пов'язаних із використанням елементів музейної педагогіки. Так, наприклад, у контексті окресленої проблеми ми натрапляємо на текст, у якому висвітлюється інформація про те, що «в Україні, зокрема її столиці м. Києві, знаходиться Державний Музей іграшок. Тому не дивно, що ляльку-мотанку, зроблену власноруч, прославлену в піснях та казках, одягнену в усе своє, домашнє, рідне, вважали оберегом у родині. Прекрасно, що традиції створення та використання таких ляльок збереглися до сьогодні» (Гавриш та ін., 2009: 7).

Оскільки цього року Нова українська школа активно вступила в процес реформування закладів загальної середньої освіти, учні 5 класів навчалися за Типовою освітньою програмою для ЗЗСО II ступеня, частина українських дітей продовжувала навчатися за освітньою програмою «Інтелект України», «Вальдорфська педагогіка» та розробленими модельними програми, наприклад «Пізнаємо природу» (автори: Тетяна Коршевнік і Олена Ярошенко), «Пізнаємо природу» (автори: Дарина Біда, Тетяна Гільберг, Яринпа Колісник), «Довкілля» (автори: В. Ільченко, К. Гуз, Л. Булава) та підручником «Природничі науки», розробленим сучасним науковцем Тетяною Засекіною. Ми детальніше зупиняємося на *підручнику «Пізнаємо природу»*, розробленим для учнів 5 класу укладачами Дариною Бідою, Тетяною Гільберг та Яриною Колісник (Біда та ін., 2022: 256).

Зокрема, натрапляємо на *тему «Хто такі безхребетні тварини»*, представлена на С. 185–188. Під час вивчення цієї теми учням пропонують розібратися у різноманітті тварин, що є «найчисленнішими з усіх груп організмів на Землі», тому «вчені їх класифікують, тобто об'єднують у групи за певними ознаками» (Біда та ін., 2022: 185). З цією метою автори пропонують такі завдання: «Створи таку колекцію комах, щоб жодна з них не загинула. Тобі знадобляться: кольорові малюнки комах, картон або цупкий папір, двосторонній скотч, ножиці, рамка для фотографій. Що треба робити: 1. Знайди фотографії комах, які тобі сподобалися. Випиши

їхні наукові назви. 2. Роздрукуй малюнки комах та акуратно їх виріж. 3. Розмісти малюнки на цупкому папері або картоні та приклей їх на двосторонній скоч. Підпиши назви комах. 4. Самостійно або з допомогою дорослих встав отриману колекцію в рамку» (Біда та ін., 2022: 186).

Також, акцентуємо, перед учнями автори ставлять для виконання й такі завдання: «1. Розподіли зображених тварин у завданні за QR-кодом на дві групи: безхребетні і хребетні. 2. Обери групу тварин і склади опорний конспект» (Біда та ін., 2022: 185). Наприкінці вивчення цієї теми учням пропонують такі запитання: «Де можна побачити корали, медузи та інших мешканців морів та океанів, не занурюючись у воду?» (Біда та ін., 2022: 186). Учні відповідають, що в Океанаріумі. З цією метою на домашнє завдання учні пропонують знайти інформацію про Океанаріум, подивись відео про нього та Музей медуз, який знаходиться у Києві (Біда та ін., 2022: 186).

У ході окресленої проблеми, пов'язаної із використанням елементів музейної педагогіки у ЗЗСО, ми також детально проаналізували й таку тему, як «Які тасмніці приховують домашні тварини», вміщеної на С. 188–190. Автори пропонують учням уявити, якими були б лис, галявина, луки, озера тощо, і подумати, які хребетні тварини, яких ти знаєш, населяють ці середовища існування?» (Біда та ін., 2022: 188).

Далі автори радять п'ятикласникам звернути увагу на птахів як представників тваринного царства, особливо тих, які залишаються зимувати в місті чи селі, а також знати їхні назви та пропонують подумати, що саме можна зробити, щоб допомогти їм пережити цей непростий період. Для виконання цього завдання також пропонують перейти за відповідним QR-кодом» (Біда та ін., 2022: 189).

Зазначаємо, що, опрацьовуючи цю тему, учні також мають можливість дізнатися про «кількість усіх великих хижаків на планеті, включно з левами, вовками та ведмедями, які різко зменшуються». Вони читають таку інформацію: «Ці тварини не тільки мають першочергове право на існування, вони також несуть економічну та екологічну користь для всього людства» (Біда та ін., 2022: 190). Учні також переглядають за QR-кодом інфографіку про великих хижаків України, обговорюють, у чому полягає користь хижаків для природи й людей, після чого можуть присту-

пати до виконання практичних робіт (Біда та ін., 2022: 190).

Детальний аналіз підручника дозволяє стверджувати, що у його змісті є вміщена інформація про те, що автори радять учням здійснити віртуальну екскурсію зоологічним музеєм Львівського національного університету імені Івана Франка. Для цього учням радять відсканувати код та використовувати клавіші знизу, щоб переходити між кімнатами і розглянути усі експозиції, щоб з'ясувати, які безхребетні та хребетні тварини розміщені у кімнатах музею» (Біда та ін., 2022: 190).

Можна стверджувати, що елементами музейної педагогіки також пройнята тема «Чим маємо завдячувати тваринам» (С. 194). Так, зокрема, ми натрапляємо на таку інформацію: «Тварини знають набагато більше, ніж люди. Собаки можуть задалегідь відчутти землетрус. Птахи пролітають половину земної кулі, щоб відшукати своє гніздо. Якби люди частіше слухали тварин, вони б не робили стільки помилок» (Біда та ін., 2022: 194).

Потім учням автори пропонують перейти за QR-кодом та переглянути сторінки тварин на сайті Червоної книги України, знайти й виписати тварини, які поширені на території області, а також дізнатися більше про біосферні заповідники, які знаходяться на території України. З цією метою автори радять знайти їхнє розташування на інтерактивній карті та записати їхні назви (С. 198). У цьому випадку заповідники розглядаються як музеї просто неба, які по-іншому називають «еко-музеями».

Висновки. Отже, як бачимо, проблемі використання елементів музейної педагогіки на сьогодні відведена важлива місія. У сучасних освітніх нормативно-правових документах та навчально-методичному забезпеченні для ЗЗСО добре представлено елементи музейної педагогіки як інноваційної педагогічної технології, яка на сьогодні набуває особливої популярності. Учителям початкових класів та учителям біології, природничих наук необхідно використовувати розроблені науковцями форми, методи та методичні прийоми, пов'язані з музейною педагогікою, з метою здійснення ефективного освітнього процесу, наповненого інноватикою музейного простору, розробляти навчально-методичні посібники, мультимедійні презентації та презентувати їх на сайтах Інтернету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біда Д., Гільберг Т., Колісник Я. Пізнаємо природу: підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза. 2022. 256 с.

2. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: посібник. Львів: Літопис. 2005. 628 с.
3. Вайнбергер Т. Б., Хавіна С. Я. Музейна педагогіка – перспективний напрям у сучасній системі національної освіти. *Вивчаємо українську мову та літературу. Позакласна робота*. 2014. № 2 (02). С. 2–7.
4. Волошин С. Музейна педагогіка у початковій школі: методичні рекомендації до проведення спецкурсу. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2018. 68 с.
5. Грущинська І. В. Природознавство: підручник для 3 класу загальноосвітнього навчального закладу. Київ : Видавничий дім «Освіта». 2013. 176 с.
6. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>.
7. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
8. Закон України «Про музеї та музейну справу». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
9. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
10. Ільченко В. Р., Гуз К. Ж., Володаська Т. В., Ільченко О. Г. Я і Україна. Довкілля: підручник для 4 кл. Полтава: Довкілля. Київ. 2004. 176 с.
11. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>.
12. Нова українська школа: освітня програма початкової школи науково-педагогічного проєкту «ІнтелектУкраїни» цикл I (1–2 класи). URL: https://intellectukraine.org/files/Naukova_ta_metodychna_baza_2018_2019/01%20Navchalni_programy_2018_2019/Osvitnya_programa_2018.pdf.
13. Програма для закладів загальної середньої. URL: <https://vseosvita.ua/library/zmist-osvitnoi-galuzi-prirodnavstvo-u-strukturi-derzavnogo-standartu-pochatkovoi-zagalnoi-osviti-35548.html>.
14. Я досліджую світ: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Ч. 2 / О.Л. Іщенко, О.М. Ващенко, Л.В. Романенко, К.А. Романенко, О.М. Кліщ. Київ : Література ЛТД. 2018. 102 с.
15. Я пізнаю світ українська мова. Математика 2 клас: зошит з друкованою основою. Тиждень 10 / І.В. Гавриш, Л.М. Булахова, Г.О. Жук, С.О. Доценко, Г.О. Калиновська, Т.В. Шпіт. Харків : ІнтелектУкраїни. 2019. 72 с.

REFERENCES

1. Bida D., Hilberh T., Kolisnyk Ya. (2022). Piznaiemo pryrodu: pidruchnyk intehrovanooho kursu dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Let's get to know nature: a textbook of an integrated course for the 5th grade of general secondary education institutions]. Kyiv: Heneza. 256 s. [in Ukrainian].
2. Vaidakher F. (2005). Zahalna muzeolohiia: posibnyk [General museology: a guide]. Lviv: Litopys. 628 s. [in Ukrainian].
3. Vainhberh T. B., Khavina S. Ya. (2014). Muzeina pedahohika – perspektyvnyi napriam u suchasni systemi natsionalnoi osvity [Museum pedagogy is a promising direction in the modern system of national education] *Vyvchaimo ukrainsku movu ta literaturu. Pozaklasna robota*. № 2 (02). pp. 2–7. [in Ukrainian].
4. Voloshyn S. (2018). Muzeina pedahohika u pochatkovii shkoli: metodychni rekomendatsii do provedennia spetskursu [Museum pedagogy in elementary school: methodical recommendations for conducting a special course]. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. 68 s. [in Ukrainian].
5. Hrushchynska I. V. (2013). Pryrodnavstvo: pidruchnyk dlia 3 klasu zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Natural science: a textbook for the 3rd grade of a general educational institution]. Kyiv : Vydavnychiy dim "Osvita". 176 s. [in Ukrainian].
6. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity [State standard of primary education] URL: <http://nus.org.ua/articles/uryad-zatverdyy-novyj-standart-pochatkovoyi-osvity-shho-tse-oznachaye/>. [in Ukrainian].
7. Derzhavnyi standart zahalnoi serednoi osvity [State standard of general secondary education] URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy "Pro muzei ta muzeinu spravu" [Law of Ukraine "On Museums and Museum Affairs"] URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"] URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [in Ukrainian].
10. Ilchenko V. R., Huz K. Zh, Vodolazska T. V., Ilchenko O. H. (2004). Ya i Ukraina. Dovkillia: pidruchnyk dlia 4 kl. [I and Ukraine. Environment: textbook for 4th grade]. Poltava: Dovkillia. Kyiv. 176 s. [in Ukrainian].
11. Kontsepsiia Nova ukrainska shkola [The concept of the New Ukrainian School] URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkol>. [in Ukrainian].
12. Nova ukrainska shkola: osvitnia prohrama pochatkovoi shkoly naukovo-pedahohichnoho proiektu "IntelektUkrainy" tsykl I (1–2 klasy) [New Ukrainian school: the educational program of the elementary school of the scientific and pedagogical project "IntellectUkraine" cycle I (grades 1–2)]. URL: https://intellectukraine.org/files/Naukova_ta_metodychna_baza_2018_2019/01%20Navchalni_programy_2018_2019/Osvitnya_programa_2018.pdf. [in Ukrainian].
13. Programma dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Program for institutions of general secondary education] URL: <https://vseosvita.ua/library/zmist-osvitnoi-galuzi-prirodnavstvo-u-strukturi-derzavnogo-standartu-pochatkovoi-zagalnoi-osviti-35548.html>. [in Ukrainian].
14. Ya doslidzhuiu svit (2018) : pidruchnyk dlia 1 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh): Ch. 2 [I explore the world: a textbook for the 1st grade of general secondary education institutions (in 2 parts): Part 2] / O.L. Ishchenko, O.M. Vashchenko, L.V. Romanenko, K.A. Romanenko, O.M. Klisshch. Kyiv : Literatura LTD. 102 s. [in Ukrainian].
15. Ya piznaiu svit ukrainska mova. (2019). Matematyka 2 klas: zoshyt z drukovanoiu osnovoiu. Tyzhden 10 [I will learn the world of the Ukrainian language. Mathematics 2nd grade: a notebook with a printed base. Week 10] / I.V. Havrysh, L.M. Bulakhova, H.O. Zhuk, S.O. Dotsenko, H.O. Kalynovska, T.V. Shpit. Kharkiv : IntellectUkraine. 72 s. [in Ukrainian].